

Σ Ε Μ Ι Ν Α Ρ Ι Ο

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ

ΦΟΙΤΗΤΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ «ΞΕΝΙΑ»
ΡΕΘΥΜΝΟ, 5-7 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2008

ε π ι μ έ λ ε ι α
Αλέξης Καλοκαιρινός

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Ρέθυμνο 2010

Αντώνης Λιάκος
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Θα επιβιώσουν οι Φιλοσοφικές Σχολές;¹

ΣΤΗ ΜΕΤΟΠΗ της εισόδου στο κεντρικό κτήριο του Πανεπιστημίου Αθηνών υπάρχει μια τοιχογραφία στην οποία παρουσιάζονται οι επιστήμες, ως αρχαίες Μούσες, μπροστά στον βασιλιά Όθωνα με αρχαία αμφίεση. Από τις επιστήμες που συγκρότησαν τη Φιλοσοφική Σχολή εκεί είναι η Ιστορία και η Αρχαιολογία, η Φιλοσοφία και η Ποίηση. Η τελευταία διαλαλεί τη δόξα του Μονάρχη. Η Ιστορία εικονίζεται μαζί με την Αρχαιολογία η οποία κρατάει ένα αρχαίο αγγείο, για το οποίο η Ιστορία γράφει. Έκτοτε δεν άλλαξαν και πολλά πράγματα. Η σύζευξη ιστορίας και αρχαιολογίας μαζί με την ποίηση, δηλ. τη φιλολογία και τη φιλοσοφία, αποτελούν τον κορμό των Φιλοσοφικών Σχολών. Και οι τέσσερις μούσες έχουν επίκεντρο την αρχαιότητα, δηλαδή τον πυρήνα της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας.

Θα αρχίσω με δυο σκέψεις διατυπωμένες τηλεγραφικά και σχεδόν αξιωματικά. Το πανεπιστήμιο δεν μεταλαμπαδεύει γνώση προς χάρη της γνώσης. Εκπαιδεύει τις ομάδες που θα κυβερνήσουν μια κοινωνία —σε πολλά επίπεδα— αλλά και δημιουργεί, εθίζει, μαθαίνει τρόπους σκέψης που κάνουν τους ανθρώπους κυβερνήσιμους, τους μετατρέπει δηλαδή σε υποκείμενα που αναπαράγουν την εξου-

1 Στο κείμενο διατηρήθηκε η δομή της προφορικής ομιλίας. Ευχαριστίες στους Κ. Σοφούλη, Δ. Πλάντζο, Δ. Παπανικολάου, Β. Λαμπρόπουλο, Έφη Γαζή, Β. Αποστολίδου, για το feed back, χωρίς να ευθύνονται για τις απόψεις του γράφοντος.

σία, ακόμη και αν της αντιστέκονται. Πριν από τη μαζικοποίηση του πανεπιστημίου στη δεκαετία του 1960, τα πανεπιστήμια εκπαιδεύαν κυρίως ελίτ, σε μερικές χώρες όμως, όπως στην Ελλάδα, οι ελίτ εκπαιδεύονται, ακόμη, κυρίως στο εξωτερικό. Δεν θα μας απασχολήσει, ωστόσο, εδώ αυτή η σημαντική διάκριση.

Μέσα από την οπτική αυτή, οι ελληνικές Φιλοσοφικές Σχολές αποτελούν ένα ιδιαίτερο *διανοητικό πεδίο*, ή *πεδίο γνώσης*, το οποίο αποκρυσταλλώνει τμήματα και στιγμές ενός ευρύτερου κοινωνικο-πολιτισμικού συστήματος. Το πεδίο αυτό αναπτύχθηκε όχι ως μια αυτόνομη καθολική επιστήμη, αλλά ως “επιστημονική τοπικότητα” (συναρθρώνοντας στοιχεία που προέρχονταν από άλλες εθνικές τοπικότητες — λ.χ. από τη γερμανική φιλολογία και τον ιστορικισμό). Αποκρυσταλλώθηκε έτσι αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε “εθνική επιστήμη”, η οποία χρησιμοποιήθηκε για τη διακυβέρνηση της κοινωνίας κατά τους δυο προηγούμενους αιώνες. Οι καθηγητές της συγκρότησαν τον κορμό της εθνικής ιδεολογίας, όπως λ.χ. στην ιστορία ο Παπαρρηγόπουλος, ο Λάμπρος, και ο Άμαντος, στη λαογραφία ο Πολίτης, στη γλωσσολογία ο Χατζηδάκις, μια πλειάδα ονομάτων στην αρχαιολογία. Οι απόφοιτοι της Φιλοσοφικής διέδωσαν την εθνική ιδεολογία μέσα από την εκπαίδευση λειτουργώντας ως φορείς εθνικοποίησης των πληθυσμών εντός και εκτός συνόρων. Η “εθνική επιστήμη” που συγκρότησε η Φιλοσοφική αποτελείται από βασικές παραδοχές όπως η συνέχεια του έθνους, η μοναδικότητα, η ιεραρχία ανάμεσα σε εποχές, από αξίες, μεθόδους στοχοθετημένης έρευνας κλπ. Η ιστορία, η φιλολογία, η αρχαιολογία, η συγκρότηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, η λεγόμενη πολιτική του πολιτισμού, η κατανομή υλικών πόρων και ανθρώπων, τα κριτήρια και οι αξιολογήσεις, συνεχίζουν να τίθενται με τους όρους αυτής της “εθνικής επιστήμης”.

Ας περάσουμε, πάλι εν συντομία, σε μια άλλη αφετηριακή σκέψη. Το ευρωπαϊκό πανεπιστήμιο που διαμορφώθηκε με το χουμπολντιανό πρότυπο τον 19^ο αιώνα, υπέστη μια μεγάλη αλλαγή στο τελευταίο τρίτο του 20ού αιώνα. Κάτω από μια σύμπτωση συνθηκών, δημο-

γραφικών, οικονομικών, κοινωνικών κλπ. δημιουργήθηκε το μαζικό δημόσιο πανεπιστήμιο. Τα χαρακτηριστικά αυτού του πανεπιστημίου ήταν πρώτο, ότι δεν περιοριζόταν στους λίγους αλλά αφορούσε τους πολλούς. Κάλυπτε πλέον σημαντικά ποσοστά ηλικιακών βαθμίδων. Στην Ελλάδα αυτή οι έξι στους δέκα νέους γύρω στα είκοσι φοιτούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Δεύτερο, άνοιξε σε συμμετοχικές διαδικασίες τόσο του προσωπικού, όσο και των φοιτητών. Τρίτο, αποτέλεσε ένα ανοικτό πεδίο κριτικής, αναστοχασμού και διαπραγμάτευσης των προηγούμενων πρακτικών, της σχέσης του πανεπιστημίου με την κοινωνία, κλπ. Η μετάλλαξη του πανεπιστημίου των ελίτ σε μαζικό πανεπιστήμιο σήμαινε και μια επαναδιαπραγμάτευση των σχέσεων του πανεπιστημίου με την κοινωνία και την εξουσία. Η μεταφορντική εποχή δεν χρειαζόταν πλέον το ιεραρχικό ελιτίστικο πανεπιστήμιο, αλλά ένα πανεπιστήμιο που να καλλιεργεί νέες σχέσεις και τεχνικές διακυβέρνησης, νέες επιστημονικές πειθαρχίες. Οι αποκλεισμοί που αφορούσαν τα φύλα, τις φυλές, τις εθνότητες ήταν πλέον αντιπαραγωγικοί και όφειλαν να αρθούν. Επίσης η πορεία ευρωπαϊκής ενοποίησης ενθάρρυνε την κριτική στην εθνική επιστήμη και τις δια-εθνικές σχέσεις, τη συγκριτικότητα κλπ. Κουτσά-στραβά η Ελλάδα ακολούθησε αυτή την πορεία, προσαρμόζοντάς την στις δικές της κοινωνικοπολιτικές πραγματικότητες, των οποίων το σημαντικότερο, και ίσως επιπρόσθετο σχετικα στοιχείο, ήταν η σχεδόν ολοκληρωτική αποσυσχέτιση πτυχίου και επαγγέλματος, τουλάχιστον ως προς τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες.

Αλλά αυτό το πανεπιστήμιο που γνωρίζουμε άλλαξε πάλι στη δεκαετία του 1990, λιγότερο βέβαια στην Ελλάδα και περισσότερο στις βορειοδυτικές χώρες της Ευρώπης. Το αίτημα για ανώτατη εκπαίδευση έγινε καθολικό. Το μοντέλο της χρηματοδότησης των πανεπιστημίων άλλαξε. Η αυτο-κυβέρνηση και η λήψη αποφάσεων με διαδικασίες άμεσης δημοκρατίας, υποχωρούν απέναντι στις ανάγκες στιβαρής και ευέλικτης διαχείρισης (*managerialism*). Συχνά τα πανεπιστήμια γίνονται πεδία ανοιχτής ή καλυμμένης αντιπαράθεσης ανάμεσα σε δύο αρχές. Η μία επιδιώκει τη λειτουργία του πανε-

πιστημίου ως το κριτικό αντίπαλο δέος της εξουσίας, επομένως ως ένα εργαστήριο παραγωγής ιδεών κοινωνικής αλλαγής και εκφράζεται με τον όρο που διατύπωσε ο Ντεριντά «απροϋπόθετο πανεπιστήμιο». Η άλλη εκφράζεται με όρους όπως «αριστεία», «καινοτομία», «ανταγωνιστικότητα», αξιολόγηση, αποτελεσματικότητα, την απασχολισιμότητα των αποφοίτων του. Η μία αποκτά απήχηση στις ανθρωπιστικές και στις κοινωνικές επιστήμες, η άλλη στα πεδία της τεχνοεπιστήμης. Δημιουργούνται μεγάλες ανισότητες μεταξύ των πανεπιστημίων, και τα ίδια λειτουργούν πλέον όχι μονοπωλιακά, ως προμηθευτές ανώτατης εκπαίδευσης, αλλά μέσα σε ένα ανταγωνιστικό πεδίο με πολλούς και διαφορετικούς κόμβους έρευνας, τεχνοεπιστήμης και εκπαίδευσης. Τέλος υπάρχει μια τάση τα πανεπιστήμια να γίνουν μεγάλες οικονομικές μονάδες (συνενώσεις) με βάρος στην οικονομική ζωή, να είναι διαδικτυακά και virtual, δηλαδή να τα έχει ο καθένας στον φορητό υπολογιστή του, με πρόσβαση στις βιβλιοθήκες και τις ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων, περιοδικά, μαθήματα, επικοινωνία με τους καθηγητές, με τη Γραμματεία κλπ. Τα προγράμματά τους τείνουν να είναι ευέλικτα και αντί το πανεπιστήμιο να κατανέμεται σε στεγανά Τμήματα και Σχολές, να συγκροτείται στη βάση ευέλικτων δικτύων προγραμμάτων, μέσα στα οποία οι φοιτητές αλλά και οι καθηγητές κυκλοφορούν χωρίς περιορισμούς και εν δυνάμει μπορούν να συνδυαστούν όλοι με όλους, τα οποία μπορούν να προσφέρουν διά βίου εκπαίδευση, κοινά πτυχία κλπ. Στα πανεπιστήμια αυτά η εργασία του προσωπικού είναι εντατικοποιημένη. Ωστόσο προσφέρονται, ανάλογα με τη δύναμη του πανεπιστημίου και με τη διεθνή κινητικότητα του προσωπικού, περισσότερες δυνατότητες χρηματοδότησης της έρευνας, από ό,τι παλαιότερα. Η έρευνα είναι στοχευμένη, αλλά υπό προϋποθέσεις αριστείας μπορεί να έχει καινοτομικό χαρακτήρα.

Ποιο είναι το μέλλον των Φιλοσοφικών Σχολών στο πεδίο αυτό; Τόσο οι Φιλοσοφικές, όσο και οποιεσδήποτε άλλες Σχολές εξαρτώνται από την πορεία, την ισχυροποίηση, την αλλαγή του πανεπιστημίου συνολικά.

Το πρώτο κρίσιμο ζήτημα είναι το σημερινό οργανόγραμμα του πανεπιστημίου και η συγκρότησή του σε Σχολές, Τμήματα και Τομείς που αυτοδιοικούνται. Η διοικητική αυτή οργάνωση κρατά τα πανεπιστήμια δέσμια μιας παγιωμένης και παγωμένης στο χρόνο λογικής. Ενδεχομένως θα μπορούσαμε να εξετάσουμε τη δυνατότητα μιας δικτύωσης προγραμμάτων και μια διακυβέρνηση που αφενός μπορεί να εκφράζει σε ένα διευρυμένο σώμα τις τάσεις του διδακτικού και ερευνητικού προσωπικού, επιτρέπει ωστόσο ισχυρές αποφάσεις και ελευθερία πρωτοβουλιών. Ένα παρόμοιο σχήμα θα στηριζόταν σε ένα είδος πανεπιστημιακού κοινοβουλίου που θα ανεδείκνυε μια εκτελεστική εξουσία, και σε επιτροπές προγραμματισμού κατά ευρύτερες ομαδοποιήσεις, λ.χ. επιστημών υγείας (*life sciences*), φυσικές (*exact sciences*), επιστήμες της κοινωνίας και του πολιτισμού. Ένα παρόμοιο σχήμα, που δεν χρειάζεται να μπούμε σε λεπτομέρειες τώρα, και το οποίο θα ήταν ανοιχτό για να λογοδοτεί προς την εκτός πανεπιστημίου κοινωνία, θα επέτρεπε μεγαλύτερες πρωτοβουλίες, τολμηρότερες, αποτελεσματικότερες. Θα διέσωζε επίσης την εσωτερική δημοκρατία χωρίς να τη μετατρέπει σε συντεχνιακή αναπαραγωγή.

Το δεύτερο ζήτημα που απορρέει από τις ισχυρές τάσεις διεθνοποίησης του πανεπιστημίου, τόσο σε επίπεδο θεσμικών συνεργασιών, όσο επίσης προγραμμάτων και περιεχομένου, αφορά τη συγκρότηση της έννοιας της “εθνικής επιστήμης”, πράγμα που θέτει ένα ερωτηματικό ως προς τη συγκρότηση των Φιλοσοφικών. Ο βασικός πυρήνας, γλώσσα–ιστορία–αρχαιολογία, ως αποκλειστική σχέση, έχει νόημα μόνο στο πλαίσιο της εθνικής επιστήμης, ως ελληνική γλώσσα και φιλολογία, ως ελληνική ιστορία, ως αρχαία και βυζαντινή αρχαιολογία. Αν δούμε τους κλάδους αυτούς σε ένα ευρωπαϊκό ή διεθνές πλαίσιο, τότε οι συμμαχίες τίθενται διαφορετικά και έχουν να κάνουν με τους κατά καιρούς προβληματισμούς και προσανατολισμούς κάθε κλάδου. Λ.χ. η αρχαιολογία μαζί με την κοινωνική ανθρωπολογία, η ιστορία ανάμεσα στις ανθρωπιστικές αφενός και στις κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες αφετέρου. Στο περιε-

χόμενο επίσης των σπουδών, τα ευρωπαϊκά προγράμματα, από τα οποία κυρίως χρηματοδοτούνται πολλές από τις ερευνητικές και διδακτικές δραστηριότητες των πανεπιστημίων, απαιτούν ολοένα και μεγαλύτερη συγκριτική, και δια-εθνική (*transnational*) προσέγγιση. Επομένως χάνεται το προνομιακό αντικείμενο της Φιλοσοφικής που είναι το έθνος.

Μόνο η έννοια του “φιλόλογου” που δεν θα πρέπει να συγχέεται με τη φιλολογία ως κριτική των πηγών, αλλά ως επάγγελμα, κρατάει τις Φιλοσοφικές ενιαίες. Άλλωστε στα νέα πανεπιστήμια που δημιουργήθηκαν από τη δεκαετία του '80 και εξής, ενώ απεφεύχθη η δημιουργία Φιλοσοφικών Σχολών, η σκιά τους βάρυνε στη “φιλοσοφικοποίηση” των νέων Τμημάτων. Με τη σειρά τους οι φιλόλογοι, ως παραγόμενο των Φιλοσοφικών Σχολών, αναπαράγουν την ανάγκη τους, πράγμα που εξηγεί σε μεγάλο βαθμό την απροθυμία ή και την αντίθεση στο αυτονόητο αίτημα να διδάσκουν στο σχολείο ιστορία οι ιστορικοί, η σύνδεση δηλαδή της διδασκαλίας με τις σπουδές του δασκάλου.

Έχουν λιγότερες ή περισσότερες δυνατότητες ανάπτυξης οι ανθρωπιστικές σπουδές μέσα στο νέο πανεπιστημιακό περιβάλλον; Το ερώτημα δεν επιδέχεται μονοδιάστατες απαντήσεις. Πράγματι υπάρχουν Σχολές που κλείνουν γιατί δεν προσελκύνουν φοιτητές, ή γιατί ανοίγουν άλλες οι οποίες φέρνουν περισσότερα χρήματα στο Πανεπιστήμιο. Επίσης τα πανεπιστήμια τείνουν να δώσουν προτεραιότητα στους επιστημονικούς κλάδους που έχουν αμεσότερες αποδόσεις. Το ζήτημα αυτό είναι σε μεγάλο βαθμό πολιτικό. Οι Σχολές Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών πρέπει να επιβάλλουν την παρουσία τους ως συντελεστές συγκρότησης των πολιτών και της ποιότητας της δημοκρατίας. Αλλά αυτό πρέπει να είναι σε θέση να το αποδείξουν.

Το ζήτημα όμως της Φιλοσοφικής Σχολής θα πρέπει να το δούμε μέσα από μια πολιτισμική οπτική. Ο Αλ. Δελμούζος, στο βιβλίο του *Το Πρόβλημα της Φιλοσοφικής Σχολής* (Αθήνα 1944) έγραφε στην εισαγωγή:

Ο σκοπός της σχολής αυτής σ' ένα τόπο είναι μεγάλος και η σημασία της για τη ζωή του ακόμη μεγαλύτερη. Γιατί δεν τον πετυχαίνει; Όλη η σχολή και το έργο της προβάλλει σαν ένα από τα πιο βασικά προβλήματα του πολιτισμού μας (έμφαση δική μου).

Η σημασία της Φιλοσοφικής βρισκόταν στο γεγονός ότι εκπαίδευε εκπαιδευτικούς οι οποίοι με τη σειρά τους εκπαίδευαν το πιο μορφωμένο κομμάτι της ελληνικής νεολαίας, ενσταλάζοντας το πνεύμα της και αναπαράγοντάς το μέσα σε ολόκληρη την κοινωνία. Έτσι, κατά το Δελμούζο, η Φιλοσοφική δεν ήταν απλώς μια Σχολή που εκπαίδευε ειδικούς σε ένα κλάδο, αλλά βασικός θεσμός στη διαμόρφωση του πολιτισμού και της ιδεολογίας. Τον καιρό του Δελμούζου βέβαια και ο πολιτισμός και η ιδεολογία διαμορφώνονταν κατά κύριο λόγο από το σχολείο. Σήμερα η επιρροή του σχολείου είναι βέβαια σημαντική, αλλά δεν είναι τόσο ισχυρή, όσο στο πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Οι πηγές και οι θεσμοί διαμόρφωσης του σύγχρονου πολιτισμού έχουν πολλαπλασιασθεί, και ανάμεσα σ' αυτούς το έντυπο και ηλεκτρονικό οπτικοακουστικό πλέγμα που περιλαμβάνει την τηλεόραση, το διαδίκτυο, τον κινηματογράφο, κλπ. Ο τουρισμός και οι πολιτισμικές του πλευρές παίζουν πολύ μεγαλύτερο ρόλο στη διαμόρφωση εικόνων για την ιστορία. Γίνονται βέβαια ακόμα διαμάχες για τα σχολικά εγχειρίδια και την εθνική ταυτότητα, αλλά το κύριο πεδίο διαμόρφωσης ιστορικής συνείδησης είναι η τηλεόραση, η δημοσιογραφία, οι τουριστικοί οδηγοί, το διαδίκτυο. Ο κινηματογράφος έχει πλέον τη μεγαλύτερη μερίδα στην εξοικείωση με την τέχνη των νέων ανθρώπων σε σχέση με την ποίηση και το μυθιστόρημα. Έχει αλλάξει δηλαδή ριζικά το τοπίο και τα μέσα παραγωγής του σύγχρονου πολιτισμού. Τι απ' όλα αυτά έχει περιλάβει, έχει εγκολπωθεί η Φιλοσοφική Σχολή; Αν ο Δελμούζος θεωρούσε ότι δεν ανταποκρινόταν τότε στο έργο της, σήμερα η ασυμμετρία ανάμεσα στο ερώτημα και στην απάντηση είναι τεράστια.

Γράφει ο Δελμούζος, στη σ. 15: «Αφετηρία και τέρμα στη φιλοσοφική σχολή ενός τόπου είναι ο *σ ύ γ χ ρ ο ν ο*ς πολιτισμός και η

ζωή του». Πού είναι το σύγχρονο στοιχείο στις σύγχρονες Φιλοσοφικές; Από το τέλος του Πολέμου έως σήμερα και ο πολιτισμός έχει αλλάξει, και συνακόλουθα και οι σπουδές που αφορούν τον πολιτισμό. Οι πολιτισμικές σπουδές, η πολιτισμική ανθρωπολογία, η πολιτισμική στροφή στις κοινωνικές επιστήμες δημιούργησαν ένα δίκτυο επιστημονικών πεδίων, θεωριών της κουλτούρας, μεθόδων και προσεγγίσεων. Τι από όλα αυτά πέρασε στις Φιλοσοφικές Σχολές και τι άφησαν οι ίδιες απ' έξω; Οι πολιτισμικές σπουδές αντιμετώπισαν ένα κλίμα εχθρικό, οι σπουδές ΜΜΕ και πολιτισμικής επικοινωνίας αναπτύχθηκαν εκτός Φιλοσοφικών (και πρόχειρα ή ακατάλληλα) τα θεατρολογικά Τμήματα περίσσεψαν αλλά με φιλολογικό χαρακτήρα, Σχολή Κινηματογράφου μόλις ιδρύθηκε στη Θεσσαλονίκη, αλλά στελεχωμένη κυρίως από φιλόλογους. Αν ωστόσο «αφετηρία και τέρμα είναι ο σύγχρονος πολιτισμός», με τι εργαλεία θα τον μελετήσουμε, θα τον ερμηνεύσουμε, πώς θα εκπαιδεύσουμε ανθρώπους που έχουν να κάνουν με τον πολιτισμό; Δεν προτείνω την αντικατάσταση των επιστημών που υπηρετούν τώρα οι Φιλοσοφικές Σχολές με τις πολιτισμικές σπουδές. Αλλά προτείνω να δούμε τις λεγόμενες “ανθρωπιστικές επιστήμες”, επίσης ως πολιτισμικές πρακτικές. Τι σημαίνει αυτό;

Η ιστορία μπορεί να ειπωθεί ως ένα παράθυρο από το οποίο βλέπουμε το παρελθόν. Από το μέσα της παροντικότητας προς το έξω της διαχρονίας. Χρήσιμη λειτουργία που ταιριάζει με την κριτική λειτουργία της ιστοριογραφίας που ιστορικοποιώντας τις αλήθειες τις σχετικοποιεί και επομένως δημιουργεί δυνατότητες αντίστασης στην απόλυτη ταύτιση εξουσίας-γνώσης. Αλλά η ιστορία είναι και μπορεί να ειπωθεί και ως ένα παράθυρο του κτηρίου που ενοικούμε. Δηλαδή η ιστορία, μέσα από τις ποικίλες της δραστηριότητες που συμπεριλαμβάνουν τόσο την ιστορία των ιστορικών, όσο και τη δημόσια ιστορία, τη “δημόσια ιστορική σφαίρα”, είναι μια πολιτισμική πρακτική των σύγχρονων κοινωνιών η οποία μόνο οριακά τραβά την προσοχή μας. Αλλά εκεί είναι η κύρια σκηνή του δράματος.

Να τι γράφει χαρακτηριστικά ο Δελμούζος για τις συζητήσεις για τη θέση της ιστορίας και τη φύση της ιστορικής γνώσης που προ-

κάλεσαν τα μεγάλα ιστορικά της εποχής του γεγονότα (Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, Επανάσταση του 1917, Μικρασιατική Καταστροφή, οικονομική κρίση, άνοδος φασισμού και ναζισμού, έναρξη Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου):

Το ίδιο και με την ιστορία. Τα μεγάλα ιστορικά και κοινωνικά γεγονότα που ζήσαμε τα τελευταία δεκάχρονα, έφεραν σε δημόσια συζήτηση, κυρίως δημοσιογραφική, διάφορες αντιλήψεις σχετικά με την ερμηνεία της ιστορίας, αντιλήψεις συνήθως μονόπλευρες ή και προπαγανδιστικές, κι έτσι όπου πριν βασίλευε η απλοϊκότητα ή η άγνοια, έπεσε η ανησυχία μα και η σύγχυση μαζί. Φυσική συνέπεια η ανησυχία και στους νεώτερους εκπαιδευτικούς, που ζούνε πιο κοντά στην εποχή αυτή. Δεν τους ικανοποιεί πια η παράταξη των γεγονότων, ούτε η εξωτερική και μονόπλευρη σύνδεσή τους, παρά καταλαβαίνουν ή διαισθάνονται πως κάτι βαθύτερο τα κινεί και τα δένει μεταξύ τους και με άλλη ζωή (σ. 48).

Η κοινωνία συνδέει την ιστορία με αναζητήσεις διαμόρφωσης ταυτότητας. Πώς της απαντάμε εμείς; Όλες οι μεγάλες συζητήσεις για την ιστορία, ενδεικτικά αναφέρω τη συζήτηση για την αναγνώριση των γενοκτονιών, για την καταδίκη των ολοκληρωτισμών, για την κληρονομιά της αποικιοκρατίας, διεξάγονται ερήμην των ιστορικών, οι οποίοι στην καλύτερη περίπτωση βρίσκονται σε αμηχανία, χωρίς ή με ανεπαρκή εργαλεία ανάλυσης, και στη χειρότερη περίπτωση θεωρούν πως όλα αυτά τα ζητήματα δεν τους αφορούν.

Πού είναι οι σπουδές με αντικείμενο τη δημόσια ιστορία, η προβληματική της ιστορικής κουλτούρας; Σε μια κοινωνία που ασχολείται με τη μνήμη, στην οποία η προφορική ιστορία βρίσκεται σε ζήτηση γιατί συνδέει τους ανθρώπους με το δικό τους παρελθόν και έτσι τους εξοικειώνει με την ιστορία, πού είναι οι μνημονικές σπουδές; Πώς ανταποκρίνονται οι ιστορικοί στη ζήτηση αυτή;

Η μουσειολογία συνήθως αντιμετωπίζεται, εκτός λίγων εξαιρέσεων, με μεγάλη καχυποψία, θα έλεγα και εχθρότητα από ιστορι-

κούς και αρχαιολόγους, και τα λίγα προγράμματα που υπάρχουν, κυρίως σε μεταπτυχιακό επίπεδο, βρίσκονται μακριά από την προβληματική των σύγχρονων μουσειολογικών σπουδών. Αλλά πού θα συζητηθεί η σχέση των σύγχρονων ανθρώπων με το παρελθόν; Γιατί να μην είναι μέρος των κανονικών σπουδών; Γιατί οι ξεναγοί να μη βγαίνουν από τις Φιλοσοφικές Σχολές; Δεν είναι κάτι κατώτερο του εκπαιδευτικού, κάτι που έχει λιγότερη προβληματική από τη διδασκαλία. Γιατί να μη μπορούμε να εκπαιδεύσουμε ανθρώπους στο πώς να κάνουν ένα ιστορικό ντοκουμαντάιρ, στο πώς οργανώνουν μια ιστορική έρευνα για την τηλεόραση, πώς οργανώνουν ένα ηλεκτρονικό αρχείο, πώς χειρίζονται ιστορικά τον κόσμο των εικόνων;

Νομίζω ότι εδώ υπάρχει μια μεγάλη πρόκληση: Αφενός πρέπει να εκπαιδεύσουμε ανθρώπους που θα κάνουν δημόσια ιστορία, και, αφετέρου, πρέπει να εκπαιδευτούμε και να εκπαιδεύσουμε στην κριτική της δημόσιας ιστορίας. Είναι δυνατή η γεφύρωση ανάμεσα στο να μαθαίνεις πώς να κάνεις δημόσια ιστορία και στην κριτική της ίδιας της δημόσιας ιστορίας;

Αυτό το δίλημμα δεν αφορά μόνο τα ιστορικά κείμενα ή τις Φιλοσοφικές. Είναι το δίλημμα στο σύγχρονο πανεπιστήμιο. Είναι ένας χώρος κριτικής. Ασφαλώς, και όλοι οι παρόντες συμφωνούμε σ' αυτό. Αλλά οι γονείς που στέλνουν τα παιδιά τους στο πανεπιστήμιο και οι φορολογούμενοι που χρηματοδοτούν το πανεπιστήμιο έχουν συγκεκριμένους πρακτικούς λόγους που το κάνουν. Το πανεπιστήμιο οφείλει να μην αδιαφορεί για την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφοίτων του. Οφείλει επομένως να ανταποκρίνεται στις ανάγκες μιας μεταβαλλόμενης αγοράς, ακόμη και να τις προβλέπει, και ταυτόχρονα να μπορεί να παίρνει τις αποστάσεις και να είναι κριτικό σε αυτό που κάνει. Το βασικό ζήτημα είναι ο τρόπος με τον οποίο θα τεθούν οι στόχοι του τι θέλουμε να κάνουμε. Το πρόβλημα με τις σημερινές Φιλοσοφικές Σχολές είναι η αστοχία των στόχων. Δηλαδή παραμένουν στο περιθώριο των κεντρικών ζητημάτων της σύγχρονης κουλτούρας. Το μαζικό και έντονο ενδιαφέρον για την ιστορία στη δημόσια σφαίρα και η περιφρονητική στάση των ιστορικών απέ-

ναντι σ' αυτό, νομίζω, ότι εικονογραφεί λίγο-πολύ το πρόβλημα των Φιλοσοφικών Σχολών γενικότερα.

Μερικά παραδείγματα: Γιατί οι φοιτητές και οι φοιτήτριες φιλολογίας να διδάσκονται μόνο για την ελληνική φιλολογία; Σε ποιο φιλολογικό Τμήμα διαβάζουν Τόνυ Μόρρισον, ή διδάσκονται λατινοαμερικάνικη ή γερμανική, ή ρώσικη λογοτεχνία; Κι όμως ο κόσμος αυτά διαβάζει, γι' αυτά παθιάζεται και για αυτά θέλει να μάθει, γιατί εκεί συζητώνται μείζονα ερωτήματα και αγωνίες της εποχής. Πώς ανταποκρίνονται οι Φιλοσοφικές Σχολές;

Διδάσκουμε στις Φιλοσοφικές την αρχαιότητα και καλά κάνουμε. Αλλά υπάρχει μια έντονη συζήτηση εκεί έξω από τα πανεπιστήμια για την αρχαιότητα, μέσα σε πολιτικά ή πολιτισμικά πλαίσια (οριενταλισμός, δυτική κουλτούρα και αμφισβήτησή της, Leo Strauss και αμερικάνικη ηγεμονία, σχέσεις με το φασιστικό φαινόμενο, αλλά και βάση για ριζοσπαστική κριτική της δημοκρατίας). Πώς ανταποκρινόμαστε;

Στην παρέμβαση αυτή, στο ερώτημα που έθεσε ο Αλέξης Καλοκαιρινός αν θα επιβιώσουν οι Φιλοσοφικές Σχολές, θα απαντούσα παραφράζοντας πάλι τον Δελμούζο, πως αν *αφετηρία και τέρμα στη φιλοσοφική σχολή ενός τόπου δεν είναι ο σύγχρονος πολιτισμός και η ζωή του*, πιθανόν ναι, θα επιβιώσουν σαν τα ελεφαντάκια της Τήλου.

